

Dolganlar ve Dilleri

Prof.Dr. Gülsüm KILLI YILMAZ
TL3064 Kuzey-doęu (Sibirya) Türk Lehçelerinin Tarihsel
Grameri

“Az nüfuslu yerli Kuzey halkları”ndan biri olarak sayılan Dolganlar Taymır Yarımadası’nın merkezî bölgelerinde, Hatanga nehri boylarında, Popigay, Heta (Hatanga), Dudinka rayonlarında, ayrıca Saha (Yakut) Cumhuriyeti’nde Anabar rayonunda yaşamaktadırlar. 2010 sayımlarına göre nüfusları 7885 kişidir. Dolgan Türkçesinin konuşanlar RF genelinde 930 (% 12), anadili sayanlar ise %61 (4803)’dir.

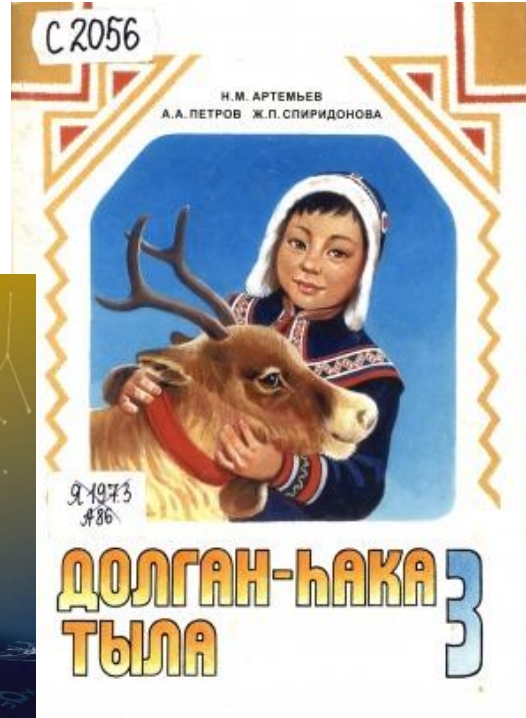
Dolgan adı da Evenk boy adı olan Dolgan'dan gelmektedir. Asıl Even-Dolgan boyu bugün Büyük Okyanus kıyısında yaşamaktadır. Evenk-Dolganların bir kısmı Orta Vilyuy bölgesinden Taymır bölgesine gelmiş komşu Saha Türkleri ile karışarak bugünkü Dolganları oluşturmuştur. Bugünkü Dolgan milletinin oluşumunda bu bölgede uzun süreden beri yaşayan ve burada yaşayan halkın yaşam tarzını benimsemiş Rusların torunlarının da katkısı vardır. Yine Taymır bölgesinin yerli halklarından Nganasan ve Enetslerin de katkısı vardır. Bu yeni oluşan millette baskın grup olan Sahaların dili de baskın dil olarak bu milletin dili olmuştur.

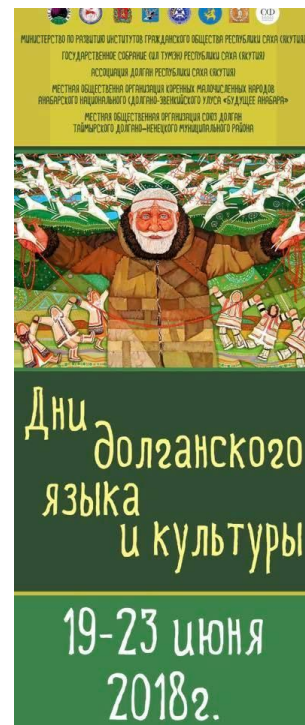
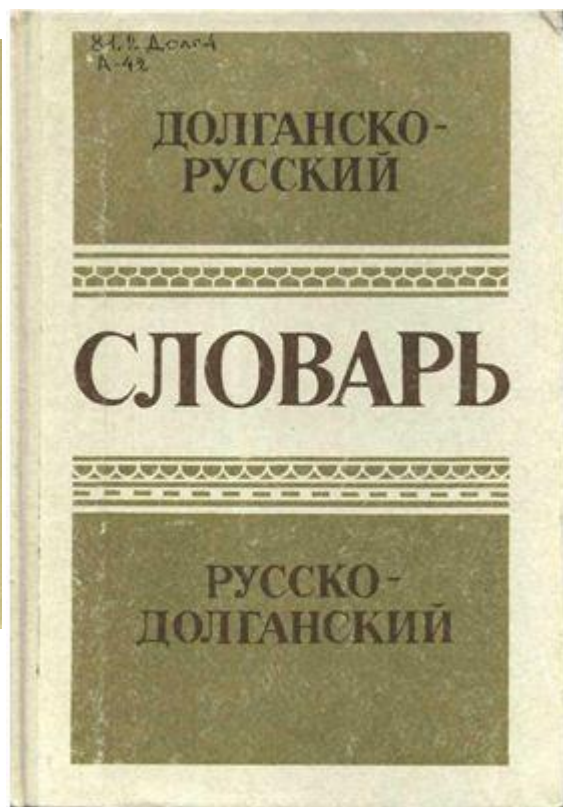
Dolganların geleneksel geçim kaynağı konar-göçer tarzda sürdürülen geyikçilik, yabani geyik avı, kürklü hayvan avcılığı ve balıkçılıktır. Dolganlar yaz aylarını geyik sürüleriyle tundrada geçirirken, kışı ormanlık alanda geçirirler. Dolganlar geyiklerin et, süt ve derisinden faydalandıkları gibi Evenklerde olduğu gibi yük ve binek hayvanı olarak da kullanırlar.

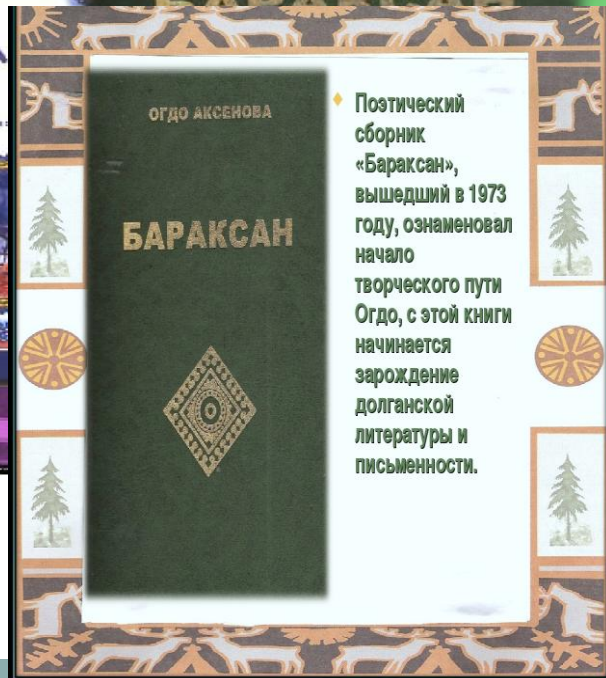
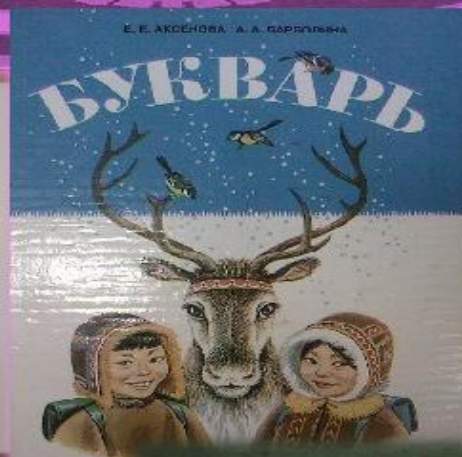
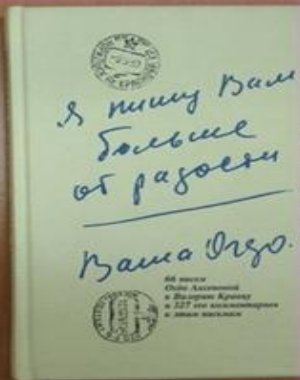
Saha Türkçesine oldukça yakın olan Dolgan Türkçesi çoğu dilbilimci tarafından Saha Türkçesinin ağızı olarak sayılmıştır ve sayılmaktadır. Dolganca Saha ağızları sınıflandırmasında Kangalas-Vilyuy ağızları içinde değerlendirilmiştir. Dolganca ses bilgisel farklılıkların yanı sıra daha çok söz varlığı açısından Saha Türkçesinden ayrılır. Saha-Dolgan ağızının yazı sisteminin 1978 yılında onaylanması ile bu ağız için de “dil” terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Nüfuslarının azlığına rağmen nüfusun çoğu Dolgan Türkçesini anadili saymaktadır. Dolganca günlük iletişim dili olarak hem aile içi iletişim dili olarak hem de aile dışında aktif biçimde kullanılmaktadır. Yazılı basın ve radyoda da kullanılmaktadır. Yamalo-Nenets Okruğu'na yayın yapan "Таймыр" gazetesinde Dolgan Türkçesinde bir sayfa da bulunmaktadır. Dolgan Türkçesinde bir kısım edebî yayın da yapılmaktadır.

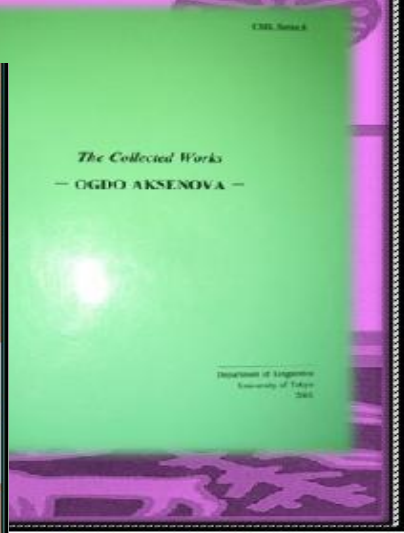

Dolgan Türkçesi bir-iki fonetik gelişme dışında Saha yazı dilinden ayrılmaz. Saha-Dolgan ağzının yazı sisteminin 1978 yılında onaylanması ile bu ağız için de "dil" terimi kullanılmaya başlanmıştır.

♦ Поэтический сборник «Бараксан», вышедший в 1973 году, ознаменовал начало творческого пути Огдо, с этой книги начинается зарождение долганской литературы и письменности.

Евдокия Егоровна (Огдо) Аксёнова 1936-1995

Иисус, бэйэтэ эрэйдэнэниэр иннигинэ нэдэлэ каалбытыгар үөрэтээччилэ-рин оселы (һуаһуну) эгэлэктэрин көрдөспүтэ, онно гинизкэ угучактанан бараан Иерусалимна барбыта. Дьон угары таксыбыта, ол гынан орокко итии һирин маһын мутугун кыта таңастары гэлээбиттэрэ, онно үөрэн үөгүүлэбиттэрэ: «Каллаантан абырал!» Абырал кэллэ диян барылара өйдүүр (бэрт мактанар) этилэрэ.

За неделю до своих страданий Иисус велел ученикам привести осленка, сел на него и поехал в Иерусалим. На встречу вышел народ, стелил на пути пальмовые ветви и одежды, и в радости восклицал: «Спасение с Небес!» Все думали, что пришло спасение.

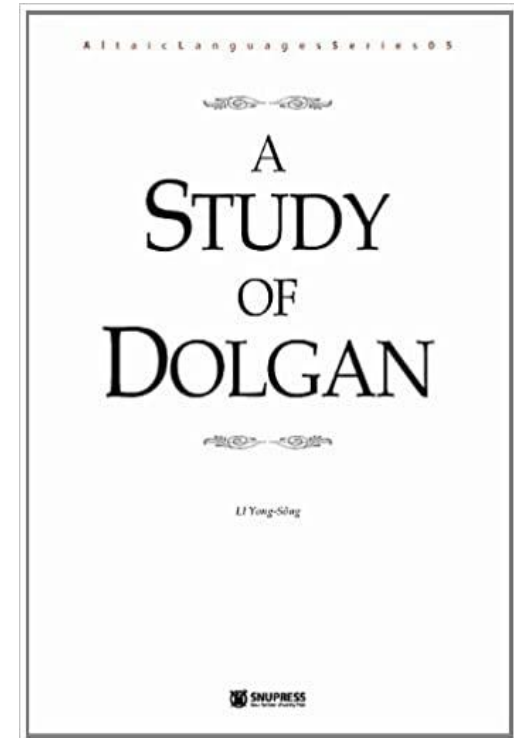
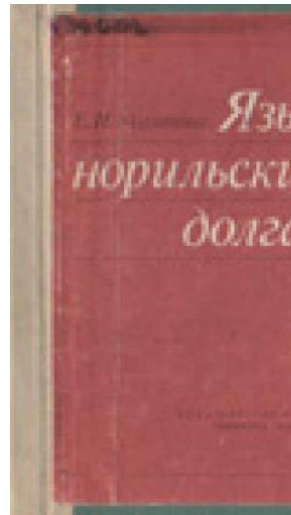
1985 yılında Ye.İ. Ubryatova Dolgan Türkçesinin genel tasvirini içeren bir çalışmasını yayınlamıştır. Polonyalı dilbilimci Marek Stachowski'nin de Dolganca üzerine çalışmaları vardır. Son Yıllarda Koreli dilci Yong-Song Li'nin çalışması da hem günümüzde Dolgancanın belgelenmesi hem de gramer, dil ilişkileri gibi çeşitli açılardan incelenmesi bakımından önemlidir.

Dolgan Grameri Çalışmaları

Убрятова Е.И. Язык норильских долган, Новосибирск: Наука, 1985. — 216 с.

Stachowski M. , *Dolganische Wortbildung*, Kraków , 1997

Yong-Song Li, *A Study of Dolgan*, 1st Edition, Seoul National University Press; 1st edition (June 30, 2011), 704 p.

An example of Nganasan-Dolgan linguistic contact

Marek Stachowski

Stachowski, Marek. 1992. An example of Nganasan-Dolgan linguistic contact. *Turkic Languages* 2, 126-129.

The use of the third person singular possessive suffix as a marker of definiteness is quite common in Turkic Languages. In North Tocharian, however, its function is performed by the second person possessive suffix. This phenomenon is probably a result of Nganasan influence and is a distinguishing feature of the North and South Dolgan dialects.

Marek Stachowski, *ol. Brońka* 151, Pl. 30 207 Kraków, Poland.

We do not know very much about Dolgan dialects. Nearly all Dolgan texts published so far were written in Southern Taymyr, i.e. by Dolgans who came from or, at least, have been living in the South for a longer period of time (that is, normally, in Dudinka or Noril'sk).

The Dolgans themselves distinguish between Lower (= Northern) and Upper (= Southern) Dolgan, the border running through the village Khatanga. During my stay in Dudinka (1995), I was fortunate enough to meet a Dolgan lady, Mrs. Elizaveta Aleksandrovna Betta, who speaks her native Lower Dolgan, although not every aspect of her dialect was equally well understood in Dudinka. When translating some texts by various Russian authors as well as a few fairy-tales of other Siberian peoples into Dolgan, Mrs. Betta attempted to use the Upper Dolgan dialect, which seems to be—probably because of the publications, which have appeared in the South—more prestigious. Fortunately for us, however, she did not always manage to avoid using Lower Dolgan grammatical constructions.

Another Dolgan lady who is also very important for this study is Mrs. Anna Aleksievna Barbolina. She comes from the North, in fact, but her close contact with Upper Dolgan in Dudinka and with Yakut

KAMIL STACHOWSKI
Kraków

QUANTIFYING PHONETIC ADAPTATIONS OF RUSSIAN LOANWORDS IN DOLGAN

Keywords: quantitative analysis, loanword adaptation, Dolgan, Russian

Abstract

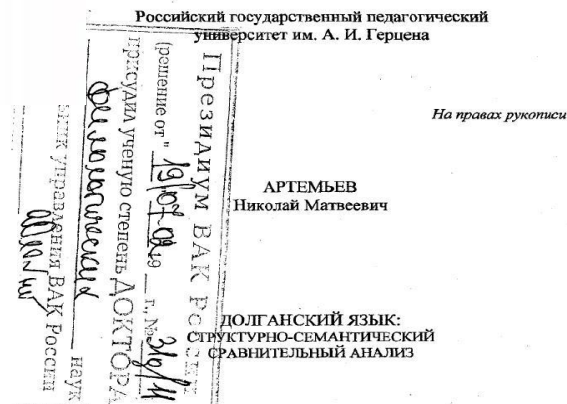
The article presents a – to the best of the author's knowledge – new method of preparing data for quantification of loanword adaptation, together with two of its possible uses. The method is particularly fit for poorly investigated languages where a great deal of data, especially socio-linguistic, are missing. It is illustrated with the example of Russian loanwords in Dolgan. The result is an attempt to measure the commonness and meaningfulness of adaptations, and an index of loanword nativization.

- 0. Rationale 1. Data preparation 2. Example 3. Possible uses 4. Summary
- APPENDIX 1. A failed attempt: levels APPENDIX 2. Material

0. Rationale

Russian and Dolgan¹ sound systems can certainly be called incongruent. Russian loanwords in Dolgan are therefore subject to quite a large number of various phonetic

¹ A North-Siberian Turkic language spoken by ca. 5000 people in the Taymyr Peninsula. It emerged in the 16th or early 17th c., when a group of Evenks from the area of the Vilyuy River, switched to Yakut. Modern Dolgan is still closely related to the language it has forked from. In fact, due to the high prestige of Yakut, even some native speakers consider Dolgan to be a dialect, not a separate language. (DW: 13c)

Специальность 10.02.02 – языки народов Российской Федерации

ДИССЕРТАЦИЯ
в виде научного доклада на соискание
ученой степени доктора филологических наук

Санкт-Петербург
2001

Dolgan Ağızının Özellikleri:

Saha Türkçesine benzer bir biçimde Dolgan ağızının ünlü sistemi ise kısa ünlüler, uzun ünlüler ve diftonglara sahiptir: *alta* “altı”, *börö* “kurt”, *uhun* “uzun”, *a:n* “kapı”, *kördö*:- “aramak, bakmak”, *uos* “dudak”, *tıal* “rüzgâr” (Li 2011: 19-23). Bununla birlikte Dolgan ağızında diftongların diftongoide (ikiz ünlümsü) dönüşmesi ve ardından uzaması da söz konusudur: Örneğin *uol* > *o:l* “oğul”.

Dolgan ağzının Saha Türkçesinden farklılaşan ünsüzlere dayalı özellikleri şöyledir:

Sh. *s-* = Dlg. *h-*

Sh. *sa:s* “bahar” = Dlg. *ha:s* “bahar” < **ya:z*; Sh. *saŋa* “yeni” = Dlg. *haŋa* “yeni” < **yañi*; Sh. *sımnağas* “yumuşak” = Dlg. *hımnağas* “yumuşak” < **yumşaq-aç*.

Sh. *x-* = Dlg. *q-*

Sh. *xa:r* “kar” = Dlg. *qa:r* “kar” < **qa:r*; Sh. *xara* “siyah, kara” = Dlg. *qara* “kara” < **qara*.

Sh. *k-* = Dlg. *g-*, Sh. *q-* = Dlg. *γ-*

Sh. *kini* “o” = Dlg. *gini* “o” ; Sh. *qıtta* “ile” = Dlg. *γıtta* “ile”

Söz Varlığı Özellikleri

Marec Stachowski Dolgan söz varlığının gelişimini üç katmana ayırır. Birinci katman Evenk dönemidir. XVI. Yüzyıla kadardır. İkinci katman Saha dilinin Dolgan ağzı olarak orataya çıktığı dönemdir. XVI.yy.-XVII. yy. ortasına kadar uzanan bu dönemde söz varlığı Sahacadır. XVII. Yüzyılın ortasından itibaren başlayan üçüncü katman ise Evenkçeden yeni alıntılar söz konusudur. Dolgan söz varlığının temeli Yakut kökenine dayanmakla birlikte, farklı bir tür ekonomiye geçilirken bir kısım Saha söz varlığı yerini Evenk ya da Rusça'dan alıntılara bırakmıştır. Örneğin "inek" anlamında Saha Türkçesindeki *max* 'inek' yerine Rusçadan alıntı *qoruoba* sözcüğü kullanılmaktadır. "Boğa" anlamında ise *atı:r qoruoba* (*atı:r < *adyır*) sözcüğü kullanılır.

Özellikle geyik yetiştiriciliği ile ilgili söz varlığı, ev ve evin bölümleri, giysiler, balıkçılık terimleri, yabancı hayvan adları, yeryüzü şekilleri, doğa olayları gibi kavram gruplarına ait söz varlığı Evenkçe kaynaklıdır.

Kaynaklar

Gülsüm Killi Yılmaz (2010) *Kuzey ve Güneydoğu Sibiryalı Türklerinin Dil Durumu*, Ankara: Siyasal Yayınevi.

Şirobokova Natalya (2019), *Dolganlar ve Dolganca* (Çev. Gülin Dağdeviren), Journal Of Endangered Languages- Turkic Languages (Jofel), Cilt/Volume 9, Sayı/Issue 15, Summer/Yaz, 303-312.

Stachowski M. (1997) *Dolganische Wortbildung*, Kraków.

Ubryatova Ye.I.(1985) *Yazık noril'skix dolgan*, Novosibirsk.